

Асан Қайғы

(XIV ғасырдың аяғы -
1460 жылдар)

Асан Қайғы

- Асан Қайғы (XIV ғасырдың аяғы - 1460 жылдар) - ақын, философ, аңызға айналған тұлға. Тұрақты көрініс пен рефлексияның арқасында «Асан қайғылы» деп аталатын («қағиды»). Ол Сарай және Қазандағы ықпалды биома Улуг-Мохаммед болды. Асан Қайғы көптеген философиялық сөздерді, философиялық әндердің авторы. Біздің дәуірімізге келген оқиғалар, осы дәуірдің тарихи оқиғалары, Асан Қайғидің өз-өзімен болған оқиғаларға деген көзқарасы көрінеді. Асан Қайғы «біріншіден хан билігін нығайту және халықты қорғауды күшейту керек» деп сенді. Ол Жәнібек ханға: «Қазақ халқының болашағы туралы ойланбастан, уақытша табыстарға қуанасың», - деп қорқытты. «Ноғай-қазақ халқының көшпелі философы» (Шокан Уәлихановтың анықтамасы бойынша) қазақ хандығының күшеюіне байланысты алаңдаушылық тудыратын туыстық тайпалардан біртұтас мемлекет құруға тырысты, Асан Қайғы туралы аңыздар үш түрге бөлінеді: Асанды тану; «Жерұйық» - «Уәде етілген жер».

Биография

- Асан Қайық Алтын Орданың ханы, кейінірек Қазан хандығының негізін қалаушы Улу-Мохаммедтің ең беделді тұлғаларының бірі болған. XV ғасырдың 50-ші жылдары Шығыс Дешті Қыпшақ қаласындағы саяси күресте Хан Абулхайрдың қарсыластарын - Батыстың жеті өзенінде 1456 жылы Қазақ хандығын негіздеген Керей (Гирей) және Жәнібек сұлтандары тарапынан алды. Ол жаңа хандықтың идеологы, барлық қазақстандық рулар мен тайпалардың бірлестігінің жақтаушысы болды

Шығармашылығы

- Асан Қайық жетекші әнші - жырау болды, ол іргелі мәселелерге тереңірек назар аударды. Осыған байланысты, оның жұмысындағы басты орын философиялық және дидактикалық жанрларды: толғау, терме, ілім және афоризмдерді алды. Оның шығармаларын жинаумен шығыстанушылар Ч.В. Уалиханов, Г. Потанин, ақын Мәшһүр Жүсіп Көпеев және басқалар айналысады. Асан Қағазының ақындық мұрасын шығарудың басталуы ХІХ ғасырда қойылған, оның зерттеулері Совет жазушылары С.Сейфуллин, М.О.Әуезов және басқалар.

Мифтер мен аңыздар

- Асан Қайғаның тарихи адам болғанына қарамастан, ол халықтың жадында аңызға айналған және тіпті фантастикалық мифологиялық ерекшеліктерге ие болды. Осылайша, «қыжыр» лақап аты Асанның белгілі бір шарттарды орындамағаны үшін, оған әйелі ретінде тағайындалған, сұлтаны сұлтаны қызының тағайындалуына байланысты Ертісті ұстап алуымен байланысты болды және ол аспанға ұшты
- Ең танымал - Асан Каиджидің уәде етілген Жер-Уюк жерін мол жайылымдар мен терең өзендермен, жұмсақ климатпен, көптеген жануарлар мен балықтармен, қайғы-қасіретсіз, қажеттіліксіз, дұшпандық пен қысымшылықпен өмір сүретін, іздеген аңызы. Жылдамдықпен, жел сияқты, түйе Целмаға, ол әлемнің барлық жерлерін аралап жүрді, бірақ Жер-Уюк тауып алмады. Бұл әлеуметтік-утопиялық аңыз, Алтын Орданың және Ақ Орданың құлдырауынан кейін қарқынды көтерілген азаматтық дау-дамай Шығыс Дешті-Қыпшақ пен Батыс Жетісудан қазақ тайпалары мен тайпаларының жаппай қоныс аударуына әкеліп соқтырған XV ғасырдың ортасында нақты тарихи жағдайды бейнелейді. Асан Қайғаны осы қозғалысты басқарған сұлтандардың бірі кеңесшісі болған Жәнібек, сондықтан ол қоғамдық сананы бақытты жердің ізденушісі ретінде іздестірді, қарапайым адамдардың жаңа өмірге деген үміттерін білдірді.